

A77

APAR PATRU NUMERE PE AN

A R H I V A

PENTRU ȘTIINȚA ȘI REFORMA SOCIALĂ

ORGAN AL
INSTITUTULUI
SOCIAL ROMÂN
DIRECTOR D. GUSTI

22500

ANUL X

NUMERELE 1—4

1932

VOLUM TIPĂRIT CU AJUTORUL
FUNDAȚIEI ROCKEFELLER

CADRUL PSIHOLOGIC

CONTRIBUȚII LA PROBLEMA
CALENDARULUI ÎN SATUL
CORNOVA⁽¹⁾

DE ERNEST BERNEA

CUPRINSUL: I. 1. Determinarea obiectului și planul lucrării.

II. Aplicarea reformei calendarului și consecințele ei: 2. *Satul și preotul ca agent al vieții spirituale*. 3. *Satul și preotul în fața reformei*. — 4. *Reforma și situația actuală a satului*.III. Structura vieții spirituale a satului și « fenomenul calendarului »: 5. *Procesul de urbanizare și problema tradiției și inovației*. — 6. *Mentalitate mistică și mentalitate pozitivă*. — 7. *Tradiționaliștii și calendarul*. — 8. *Progresiștii și calendarul*.IV. Considerații generale: 9. *Calendarul și reforma*.

I

1. Reforma calendarului și problemele ce le ridică această reformă în satul românesc, sunt încă de plină actualitate astăzi. Aceasta în deosebi în Basarabia unde, printr-o situație excepțională a vieții religioase și în general a celei sociale, consecințele au fost mai grave decât în celelalte ținuturi românești. În rândurile ce urmează vom urmări calendarul și reforma, nu atât ca o problemă generală a vieții noastre satești, ci mai mult ca o problemă specială a comunității de viață a satului Cornova-Orhei, adică în cadrul unei monografii sociologice. Desigur că o seamă de concluzii la care vom ajunge, pornind dela materialul documentar cules pe teren, vor atinge problematica generală a chestiunii, așa încât să poată fi valabile pentru toate satele unde acest fenomen a existat. Aceasta din motivul asemănării organismului social ce se cheamă sat românesc.

Problema centrală a studiului nostru va fi să desprindem ce anume este « fenomenul calendarului », în cadrul vieții sociale a satului Cornova. Pentru aceasta vom arăta în primul rând cum a fost aplicată reforma și ce anume consecințe s-au produs asupra vieții colective dela aplicarea ei până în momentul cercetării făcute de noi la teren, expunând stările de fapt prezentate în legătură cu această întâmplare obștească. În al doilea rând, pornind dela aceste stări de fapt, vom încerca să desprindem motivele prin care reforma calendarului a provocat o problemă socială, unde desigur vom schița mentalitatea sateanului cornovan, deci o problemă de psihologie colectivă.

II

APLICAREA REFORMEI ȘI CONSECINȚELE EI

2. Satul românesc are pe lângă alte caractere pe acela de a fi o adevărată comunitate spirituală care se păstrează încă nealterată în unele sate autarhe de munte.

(1) Acest studiu este făcut pe baza materialului strâns cu ocazia cercetărilor făcute de I. S. R. în comuna Cornova-Orhei. Materialul a fost strâns de d-nii: Octavian Iosif, Ion Ionică,

În această unitate socială, care de multe ori nu-și mai păstrează nota caracteristică, sunt o seamă de agenți cari stabilesc coeziunea spirituală, sunt o seamă de oameni cari întrețin sufletul colectiv. Unul din acești agenți, și anume cel mai de seamă, este preotul. Mai ales astăzi când multe sate sunt în fază de disoluție a tradiției preotul este acela care apără și unifică viața spirituală a satului, pentru că el este purtătorul de cuvânt în toate cele ale sufletului, purtătorul de cuvânt al legii creștine. Personalitatea preotului Cornovei (1), una din cele mai puternice din câte se pot vedea în satele noastre, a influențat în cea mai mare măsură aspectul vieții spirituale a satului.

Increderea sătenilor în el este deosebită (2).

Deaceia, reforma calendarului aci nu poate fi privită decât în legătură cu această personalitate reprezentativă locală. Dela aplicarea reformei până în momentul cercetării noastre preotul satului este acela care dă seamă de toate faptele în legătură cu acest fenomen.

3. În anul 1924, când s'a aplicat reforma calendarului, preotul satului a spus oamenilor la biserică, după slujbă, că mersul calendarului va fi dat cu 13 zile înainte după cum a hotărât Sfântul Sinod prin capii bisericii noastre ortodoxe. În această predică el a încercat să le explice de ce s'a luat această hotărâre și a dat oamenilor deslușiri în cele ce eră întrebate. Preotul îndemna satul să se supună în fața hotărârilor luate de cei ce sunt puși de Dumnezeu să-i cărmuiască. Rezultatul acestei predici a fost că o parte din sat a ascultat de preot și a serbat după stilul nou. Unii mai siguri de ei, alții mai cu îndoială, dar au serbat. Cealaltă parte a satului nu a ascultat chemarea și a refuzat cu tărie să serbeze pe stilul nou, răsculându-se contra preotului (3).

Totuș biserica timp de doi ani a sărbătorit pe stilul nou. În anul 1926 după slujirea Paștilor, sătenii cari reacționaseră în fața reformei, susținuți și de evenimentele publice din acea vreme, l-au forțat pe preot să țină Paștile și pe stilul vechiu.

Preotul s'a supus și a slujit Paștele și pentru răsvrățiți, ceea ce a constituit un motiv de nouă întorsătură a lucrurilor în această chestiune: în satul Cornova preotul, forțat fiind de împrejurări, slujise doi Paști într'un an. Acest fapt a provocat o stare de efervescență; cei ce au sărbătorit pe stilul nou (în deosebi aceia cari au mers

Anton Golopenția și subsemnatul. Pentru ușurință materialul documentar citat a fost semnat numai cu inițialele d-lor.

(1) Preotul Ion Zamă.

(2) Nastasia Ganea; 40 ani; nu știe carte; mazilă. « Popa nost e om de nădejde; e tare cărturar și înțelept la toate. Înainte vreme nu eșia omu' din vorba lui. Amă de când cu stilu' nou io mai eșit vorbe, da tăt bun e că nu-l găsești pe șapte sate ». (E. B.).

(3) Nastasia Ganea: « când o fost de s'o schimbat calendaru', ne-o chemat popa la biserică și ne-o spus: uite oameni buni, s'o dat călindaru' cu 13 zile mai dăvreme. O fost o greșală veche când s'o socotit zilele. Voi să nu gândiți că e vreo nelegiuire, că s'o stricat legea creștinească; episcopii și arhierii noștri știu ei bine cum merge legea cea adevărată a lui Hristos. Oamenii au ascultat de zisa popii, că-l știau cu multă știință și păzitor în cele sfinte. Și așa au ținut Paștele pe stilu' nou; dar nu tăți. Da, popa e bun, ziceau ei, da-l strică stăpânirea. Dece e el popă, să apere legea adevărată apucată din bătrâni. Iaca în Rădeni și în alte sate oamenii merg tot pi vechi. (E. B.).

după vorba preotului numai, pentru încrederea ce i-o păstrau), adică tocmai acei supuși la prima hotărâre, s'au răsvrătit ei de astă dată condamnându-l pe preot de toate călcările legii creștine; și așa s'au reîntors în cea mai mare parte la stilul vechiu (1).

În afară de o seamă de oameni cari trăiau într'un cerc restrâns, toți ceilalți erau nemulțumiți și continuu revoltați de schimbările în mersul calendarului. Întreg satul eră împotriva preotului, hotărâți definitiv să țină sărbătorile după calendarul vechiu. Așa a și fost, căci mai târziu când s'a hotărât ca toți preoții să țină slujba bisericii numai după stilul nou, rezistența opusă de săteni a fost mereu tot mai puternică. Biserica eră totdeauna aproape goală. Preotul pus în fața acestei situații

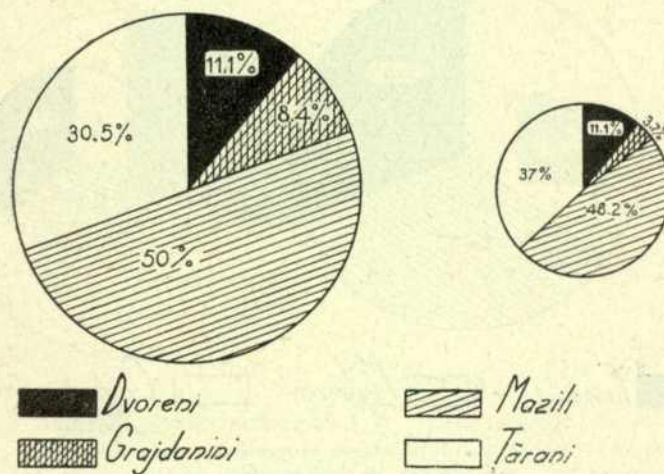


Fig. 1. — Repartiția după categorii sociale a celor veniți la biserică în zilele de: Duminică 19 și Luni 20 Iulie — Sft. Ilie pe stil nou — 1931.

de « păstor fără oi », nu s'a dat în lături de a întrebuința cele mai meșteșugite mijloace pentru influențarea poporului său către drumul bisericii. Aceste mijloace, cu toate că erau greu de întrebuințat, erau însă sigure, după părerea sa, singurele care îl mai puteau ajuta în convertirea sătenilor la noul stil; și nu numai odată au dat roade, o spun înseși faptele, adică situația actuală a bisericii din acest punct de vedere.

Două au fost procedeele prin care preotul a pornit să-și adune din nou credincioșii în jurul său. În primul rând luă pe fiecare sătean în parte și-i desvăluia secretul acestor lucruri pe care omul nu le înțelegea; îi explică cum că legea veche

(1) Nastasia Ganea: « cei ce au mers pe nou când au văzut că popa slujește doi Paști în an, că merge din nou pe stilul vechi s'au răscurat și i-au zis: Bine părinte, unde s'au mai pomenit doi Paști pe an? Și d'atunci merg care pe nou care pe vechi, da tot mai mult pe vechi ». (E. B.).

creștinească, legea adevărată, nu s'a stricat și că toate merg ca și înainte; îl îndemnă să meargă în biserică și cu biserica lui Hristos și că mai rău e dacă merge pe lângă ea. În acest chip, în decursul vremii oamenii au prins, câte unul a venit din nou la biserică. Dar acolo unde acest preot a apărut deosebit de interesant, era în întrebuințarea « jurământului pe nou » în toate actele rituale pe care cereau țăranii să le săvârșească pentru nevoile vieții lor. Nu era botez, nu era nuntă, nu era înmormântare, nu era slujbă la fântână, sau oricare alt act în care el intervenia, fără ca să nu impue săteanului mai întâiu să se supună stilului nou al calendarului (1).

Mijloc în adevăr greu de întrebuințat, dar nu mai puțin adevărat că a avut

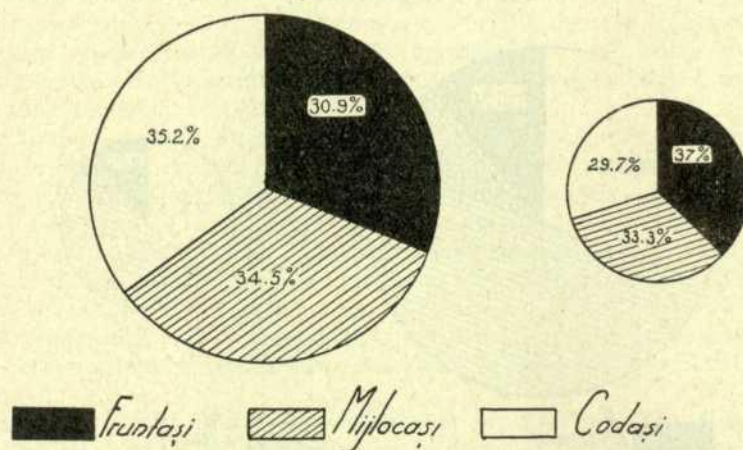


Fig. 2. — Repartiția după starea economică a celor veniți la biserică în aceleași zile.

rezultate bune. Astăzi mulți săteni din Cornova sărbătoresc pe stil nou și aceasta datorită persistenței preotului.

4. Care este situația actuală a satului în legătură cu acest eveniment? În ce raporturi stau oamenii cu biserica și reprezentantul ei, în ce raporturi sunt între ei? Pentru a răspunde la aceste întrebări vom pleca dela cantități numerice înregistrate și apoi vom folosi și diversele anchete psihologice. Datele precise asupra frecvenței la biserică a oamenilor din Cornova ne sunt de mare folos. Cu acest scop a fost întocmită o statistică (2), prin care s'au adus valoroase contribuții de precizare asupra actualei situații a satului din punctul nostru de vedere.

(1) Achilina Ungureanu; 47 ani; nu știe carte: « apăi iată eu am pățit cu popa nost' că am botezat la un frate și o vrut să mă jure pi nou, da'am zis: da ce părinte, eu is la Delenești la Voloste . . . că eu în sfânta Cruce cred da' în stea nu cred ». (O. I.).

Agafia Purcel; 56 ani; nu știe carte: « Amu când m'am spovidit popa m'o întrebat, că zice că nu țin pi nou — trebuie să vii să ții cu biserica ». (O. I.).

(2) Statistica a fost întocmită de d-l Octavian Iosif, licențiat în filozofie și litere.

S'au înregistrat date în trei Duminici și ziua Sf. Ilie. Înregistrarea și prelucrarea faptelor a fost făcută pe sexe, vârstă, categorii sociale, stare economică și știință de carte, așa precum arată diagramele prezentate (1).

În ziua de Duminică 19 Iulie au venit la biserică 108 persoane; în ziua de 20 Iulie (Sf. Ilie) au venit 27 persoane, în ziua de Duminică 26 Iulie au venit 102 persoane, iar în ziua de Duminică 2 August (Sf. Ilie pe stil vechiu) au venit 114 persoane. În ceea ce privește procentele pe sex, femeile au totdeauna o majoritate puțin variabilă; pe vârste, numărul persoanelor crește întotdeauna cu anii; pe categorii sociale mazilii vin în număr mai mare (cam 50% față de toate celelalte categorii: Dvoreni, Grajdanini, Țărani) fapt care de altfel este și explicabil prin majoritatea

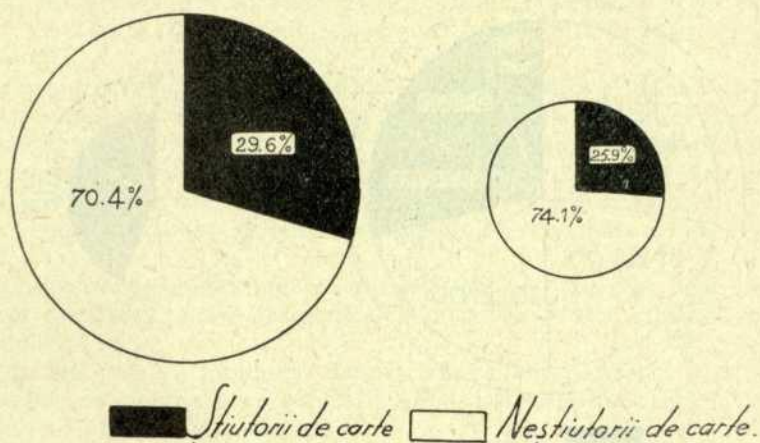


Fig. 3. — Repartiția după știința de carte a celor cari au venit la biserică în aceleași zile.

lor din numărul total de populație. Procentul pe starea economică, stabilită după numărul de hectare de pământ, este întotdeauna cam același (30—35% din fiecare: frunțași, mijlocași, codași).

Luată integral și raportată la întreaga colectivitate sătească aceste statistici nu ne sunt prea elocvente pentru problema noastră, deoarece gradul de frecvență al bisericii reprezintă în acest chip religiozitatea, sau mai bine zis raporturile credincioșilor cu instituția bisericii. Adică, procentul între numărul oamenilor ce vin la biserică și numărul total al satului, nu este un rezultat direct și total al aplicării reformei calendarului. Sunt încă multe cauze care determină acest procent, dintre care pentru a cită un singur exemplu după mărturiile căpătate, această cauză poate fi și economică. Industria sătească dispărută, oamenii se îmbracă din târguri;

(1) Prelucrarea materialului și diagramele sunt făcute de d-l Ing. I. Measnicov. Din lipsă de spațiu dăm numai pentru două sărbători: O Duminică (19. VII. 931) și o sărbătoare în cursul săptămânii (20. VII. 931).

produsele lor neputând fi vândute nu au posibilitatea să-și procure îmbrăcăminte, ceea ce pentru gradul de dvorean sau mazilie constituie o rușine și mai ales în biserică (1).

Dacă la aceasta mai adăugăm o seamă de motive psihologice vedem că în ceea ce privește procentul actual al frecvenței bisericii, reforma calendarului constituie o cauză (desigur cea mai importantă) alăturată altora.

Aceasta nu înseamnă că statistica făcută nu este de folos. Ba dimpotrivă. Numai că trebuie consultată în așa chip încât să ne fie spre folosință. Nu raportarea numărului de credincioși cari vin la biserică, la numărul total al satului, ne este necesară,

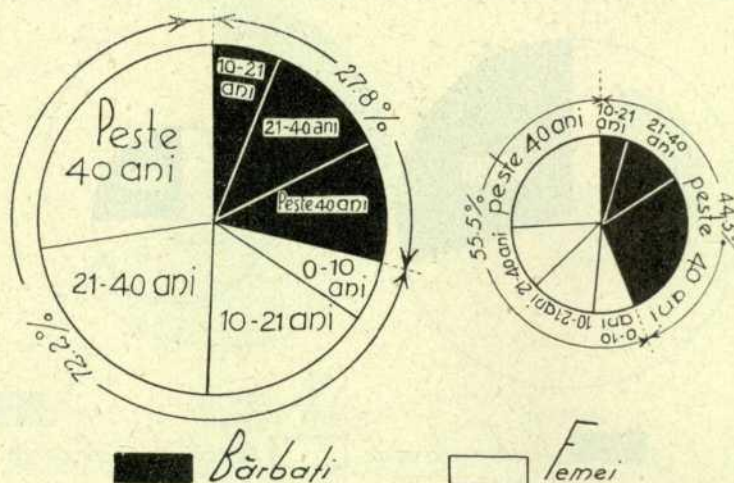


Fig. 4. — Repartiția după sexe și vârste a celor cari au venit la biserică în aceleași zile.

ci raportarea datelor de frecvență între ele. Astfel observăm că în ziua de Sf. Ilie pe stil nou (care a căzut în cursul săptămânii) au luat parte numai 27 persoane la slujba religioasă, în timp ce Duminică 2 August (Sf. Ilie pe stil vechiu) numărul s'a ridicat foarte mult, până la 114 persoane. S'ar putea răspunde că această comparație nu ar fi revelantă pentru problema calendarului, pentru că în număr mare vin sătenii și în celelalte Duminici. Da, vin pentru că venind Duminică la biserică ei nu au conștiința că au păcătuit. Cei ce țin pe stil vechiu nu intră în biserică decât Duminicile, pentru că după noul stil ele sunt sărbătorite tot atunci când erau pe stilul vechiu (cu toate că slujba este alta). Chiar dacă am compara două Duminici din care una să coincidă cu o sărbătoare pe stil vechiu, tot am avea o majoritate în aceea, în care este și o sărbătoare, așa cum a fost Sf. Ilie.

(1) Nastasia Boian; 40 ani; nu știe carte; dvorean: «Nu prea mă duc la biserică, suntem cam goi noi; cam neîmbrăcați».

Încă un rezultat ne dă această statistică și anume: în zilele când se întâmplă să fie într-o Duminică, o sărbătoare de stil vechiu, numărul femeilor ca participante la slujbă nu crește în raporturile obișnuite cu numărul bărbaților, ci mai mult. Ceeace ne evidențiază că femeile sunt mai fanatice în ceea ce privește respectarea trecutului, în cazul nostru a calendarului pe stil vechiu. În această privință mărturisirile verbale nu ne-au lipsit (1).

Reforma calendarului în Cornova a avut consecințe grave și asupra vieții spirituale a satului și asupra vieții economice. Lăsând la o parte categoria acelor pentru cari calendarul n'a fost o problemă vitală, vedem că cei ce au trecut pe stilul nou îi condamnă pe ceilalți că nu țin cu biserica, și că rătăciți cum sunt s'au dat la păcate ca păgânii și n'au rost în lume; aceasta fiindcă ei n'au biserica (2).

Aceștia din urmă îi condamnă pe cei ce au primit reforma că nu țin adevăratele sărbători, cele de pe stilul vechiu, că ei sunt cei rătăciți, îndepărtați dela legea adevărată (3).

Dar mai toți aceștia, în sufletul lor trăesc un adevărat tragism, unii că au părăsit vechiul calendar, alții că au fost nevoiți să părăsească biserica. E ceva ce nu poate fi împăcat în gândul lor: dacă merg la biserică pe stilul nou, atunci înseamnă că păcătuiesc față de Dumnezeu, că nu țin sărbătorile adevărate, iar dacă nu se duc, nu țin sărbătorile pe acest stil, se întâmplă de muncesc în vremea când se face liturgia în biserică, ceea ce iarăși nu pot admite. De aci o mare neliniște în sufletul lor (4).

Aceste două atitudini în fața reformei calendarului au creat pentru unii două rânduri de săbători, ceea ce a desorganizat nu numai viața spirituală, ci chiar și cea economică (5).

Pentru alții însă s'a întâmplat dimpotrivă, că nu le țin nici pe stilul vechiu nici pe stilul nou, pentru că nu le-a fost posibil să le socotească data la cele vechi, iar pe cele noi nu vor să le serbeze (6).

(1) Preotul Ion Zamă, spunând că mai ales femeile se încăpățânează să rămână pe stilul vechiu, mărturisește: «trăesc rău cu dânsle, că zic că am luat parale și am vândut oamenii la catolici. — Ce vând eu, Statul a hotărât așa, liniștiți-vă nevestelor! — Ai luat pește dela Stat, părinte. Eu pe semne am cumpărat dela Vlad mai mult pește, iar ei nu știu de unde au luat vorba asta ». (A. G.).

(2) Alexandra Puiu; 73 ani; nu știe carte: «apăi ar trebui dacă nu țin pi nou să nu-i îngroape preotu', să nu-i cunune. Dacă nu vreau apă sfințită, apăi nici nu trebuie să le slujească nici ca cum... dacă-s oameni rătăciți » (O. I.).

(3) Maftei Roșca; 52 ani; nu știe carte: «Lumea zice vechi, ca aiasta e dela Hristos ». (O. I.).

(4) Agafia Purcel; 56 ani; nu știe carte: «păi mie așa mi-o fost de jale că biserica e casa mă ». (O. I.).

(5) Vasile Darie; 47 ani; știe carte: «Noi ținem pi vechi că-i mai ghine c'asa am apucat. Eu amu (Sf. Ilie) m'am dus la seceră, da' Olaru m'o luat și m'o dus la crâșmă. Da și vremea merge mai pi vechi ». (O. I.).

(6) Nastasia Trofim; nu știe carte: «Acu' cu stilu ăsta s'au stricat și sărbătorile, că zice că pe nou nu țin ca să fie pi vechi, ori pă vechi nu nimeresc. Numai care au cărți din vechime, ăia știu, dar ălalți rătăcesc și nu mai țin nici pă nou nici pă vechi. Numai Duminica o țin ». (I. I.).

Iată aci o seamă de fapte care ne îndreptățesc să afirmăm că reforma calendarului în Cornova a sdruncinat până în adâncimi întreaga comunitate de viață a satului. Inseși autoritățile și instituțiile de stat au avut de suferit în urma acestui eveniment, dintre care în primul rând biserica. Reprezentanții ei, dela capii bisericii până la cel mai umil preot de sat, nu mai sunt priviți cu încredere. Preotul Cornovei, cu toate calitățile sale excepționale, nu s'a putut menține în înaltul grad de încredere ce i-l acordase sătenii, ceea ce a constituit un mare rău în viața spirituală a satului. Să încercăm acum să găsim motivarea acestor stări de fapte expuse, ceea ce va însemna însăși definirea calendarului ca fenomen social.

III

STRUCTURA VIEȚII SPIRITUALE A SATULUI ȘI
« FENOMENUL CALENDARULUI »

5. Cu satul Cornova suntem în Orhei, ținut autentic românesc din Basarabia. În acest sat de răzeși « cu documenturi dela Ștefan cel Mare », o dare de seamă asupra vieții spirituale este extrem de dificilă. Cornova are o situație excepțională față de celelalte sate pe care le-am cercetat până acum; are o viață a sa proprie ce ridică probleme noi în legătură cu satul românesc. Runcul din Gorj și în deosebi Drăgușul din Făgăraș sunt sate care într-o măsură mai mare sau mai mică sunt autarhe; viața lor spirituală este oarecum încercuită. Cu Cornova nu stau lucrurile tot așa. Relațiile sale cu târgurile și orașele din apropiere, a făcut să se întretaie diverse tendințe în viața colectivă, dându-i astfel un aspect foarte variat și greu de prins. Faptele nu mai pot fi surprinse pe tipuri, în chip uniform. Și ca să luăm un exemplu: un fapt din realitatea spirituală odată înregistrat, pentru satul Drăguș sau Runcu, înseamnă mare lucru, fiindcă verificat pe întreg satul mai întotdeauna se găsea apărând sub aceleași forme și cu acelaș substrat intelectual. La Cornova lucrurile stau cu totul altfel: diferențierile, variațiile, am putea spune că merg din familie în familie, ba chiar dela individ la individ, cu toate că ele ar putea fi expresia unei mentalități comune. Un fapt odată înregistrat pentru satul Cornova nu înseamnă decât un început, fiindcă verificat pe întreg satul găsim forme diverse sau nu apar deloc.

Deaceea profilul său spiritual (acela care ne interesează pe noi aci) este mult mai greu de schițat decât al celorlalte sate, pentru că prin relațiile intense cu alte unități (târguri și orașe) s'a produs un proces de urbanizare. *Prin proces de urbanizare noi înțelegem aci, nu numai o infiltrație de suprafață, o schimbare aparentă de forme, ci o înlocuire, o substituire lentă a vechiului sistem de valori tradiționale prin valori noi specifice vieții orășenești.* Acesta este și cazul satului Cornova. Satul nostru nu este așa după cum ne-am așteptat să fie prin situația sa geografic-izolată, un sat autarh cu viața sa singulară, ci este un sat în proces de destrămare a formelor de viață vechi prin relațiile cu târgurile și orașele basarabene (cu mulți Ovrei), este un sat în care problema de cea mai mare însemnătate este problema tradiției și inovației.

6. Aceste procese nu le putem explica decât prin faptul a două mentalități cu totul opuse în mentalitatea generală a satului și care trăesc laolaltă. Pe de o parte mentalitatea mistico-religioasă a acelor care trăesc încă puternic sub presiunea valorilor și formelor tradiționale străbune și pe de alta o mentalitate pozitivist-științifică a acelor care lepădați de tradiția sătească trăesc captivați de nevoia inovației, setoși de toate noutățile tehnice pe care le adaptează nevoilor lor.

Mentalitatea mistico-religioasă este mentalitatea caracteristică comunităților de viață de o civilizație ca aceea a satului românesc. Satul Cornova a trăit desigur și el până la o vreme numai sub această spiritualitate mistică. Dar contactul cu orașele și în deosebi influența puternică și îndelungă exercitată de elemente cu cultură științifică, spiritul pozitivist a pătruns adânc în rândurile oamenilor și pe cât se pare în rândurile acelor mai de seamă gospodari din sat.

În acest chip ne vedem în fața a două curente perfect distincte și chiar potrivnice. Cele două mentalități au dat naștere la două curente în viața satului și au format, au creat familii spirituale deosebite. Păzitorii tradiției sunt aceia care formează marea majoritate a satului; între aceștia femeile sunt cele cu mai mult respect față de trecut (1).

Propagatorii noilor forme și valori sunt mai puțini și sunt grupați în jurul unei personalități, care-i stăpânește puternic (2).

Pusă în fața acestor stări de lucruri, reforma calendarului cu întreg șirul de întâmplări, de efecte, avute în viața obștească a Cornovei, începe să se clarifice. Numai ținând seama de aceste considerații, de aceste stări existente în momentul aplicării reformei, putem explica motivele existenței unei probleme a calendarului în satul Cornova. Numai raportând reforma la aceste două mentalități ne putem da seama de ce satul Cornova a avut o situație excepțională, chiar între satele basarabene din împrejurimi. Aceste sate au trecut stilul nou fără mari dificultăți (și acestea sunt foarte puține) sau au rămas la stilul vechi înrădăcinându-se și mai mult în tradiție ca în fața unui dușman din afară (așa cum a fost cazul Dereneului) (3). În Cornova oamenii s'au împărțit în două tabere, care au fost și sunt încă în luptă pe această chestiune. Să încercăm acum să analizăm cele două mentalități cornovene și, cu această ocazie, să desprindem și motivele care au creat stările de lucruri actuale în viața spirituală a satului. Aceasta în legătură cu « fenomenul calendarului » în acest sat.

7. Cei care au refuzat să primească reforma trăesc sub presiunea tradiției; ei reprezintă de fapt vechea comunitate de viață a satului Cornova. Într-o discuție cu caracter general, încă din anul 1924, d-l Vasile Băncilă a pus problema reformei calendarului și a căutat să desprindă cauzele acestei reforme. Deși nu ne împăcăm cu terminologia d-sale, remarcăm că d-l Vasile Băncilă a fost nu numai un teoretician

(1) Numărul lor fiind prea mare nu cităm niciun nume.

(2) Sunt în primul rând doi: Ion Roșca și Gheorghe Dumitriu; Vin apoi Gheorghe Vitu și Ioan Scîlîfos. Primii doi și-au format și ei cercul lor de « pozitiviști ». Astfel pe lângă Ion Roșca sunt grupați: Ștefan Corcodel, Ion Pop, Filimon Lucă și Ion Spănu; iar împrejurul lui Gheorghe Dumitriu sunt: Vasile Popa, Toader Popa, Dumitru Popa și alții. (I. I.).

(3) Sat vecin.

ales, ci și un observator atent. Aceasta pentru că presuposițiile d-sale teoretice sunt deseori întărite de fapte. Numai atât că observația a fost limitată la o singură categorie de săteni (desigur cea mai mare și mai importantă) și apoi generalizată. În acest studiu, psihologia săteanului român care trăiește încă sub vechile forme de organizație, este cu o deosebită claritate expusă și motivată.

Satul românesc își moștenește și chiar înțelege valorile, printr'un proces social lent, nu prin reforme. Pentru cornoveanul tradiționalist, moștenirea din bătrâni se realizează pe toate planurile de viață, pe toate manifestările de viață, pe toate manifestările colectivității, într'un mod încheiat, unitar. Intenția cuiva de a schimba o frântură din acest tot, sdruncină întreg organismul satului. Aci este cheia nașterii unei atitudini de apărare a cornovenilor, în fața încercării de reformare a calendarului. Căci, după cum remarcă și d-l Vasile Băncilă, în aceste cazuri *calendarul nu este ceva convențional, nu este un produs al unei minți care a socotit bine după mersul corpurilor sistemului nostru solar, așa cum e văzut de cornovenii cari au o concepție astronomică a lui* (și despre care vom vorbi mai jos), *ci este ceva neschimbător, ceva definitiv fixat, cu caracter obiectiv.*

La origini, după părerea unor sociologi, astăzi deveniți clasici, calendarul ar fi născut din necesitatea distincției în timp, între sacru și profan; aceste două noțiuni profund distincte, nu puteau să se suprapună, nu puteau nici măcar să vină în atingere. Aceasta și din punct de vedere al timpului. Cu toate că timpul formează de fapt numai o condiție în desfășurarea cultului, s'a impus și din acest punct de vedere o distincție, sau mai bine zis o separare; așa se zice că ar fi luat naștere sărbătoarea.

Țăranul român, în cazul nostru cornoveanul tradiționalist, nu are înțelegerea acestor distincții; pentru el condiția de timp este una cu cultul însuși, sau mai precis este un element constitutiv din acest cult; *atacarea calendarului înseamnă atacarea cultului, a religiei însăși*. Însă religia, pentru el, este ceva neschimbător, este ceva etern care iese din cadrul voinței oamenilor. Săteanul consideră religia de două ori intangibilă: odată față de strămoși și a doua oară față de Dumnezeu. Printr'un proces social, prezentul e continuu sub presiunea trecutului. Cei vii sunt din ce în ce mai mult, în mod necesar, conduși de cei morți, spune Auguste Comte. Trecutul comandă aproape toate formele colectivității actuale. Calendarul, ca orice formă moștenită, este respectat tocmai prin această putere a trecutului (1).

Dar nu numai atât, pentru acești oameni cu mentalitatea mistică, religia nu este la origină un produs omenesc, ceva făcut de o minte ca a noastră. Faptul religios este ceva « exterior, impus odată pentru totdeauna de o ordine transcendentă și definitivă. Prin urmare calendarul, după popor, nu este o socoteală omenască utilă, ci este o revelație » (2).

(1) Sofia Zătaru; 45 ani; nu știe carte: « Ținem pi vechi că noi așa am apucat — apoi îi mai ghine să ținem cum am apucat ». (O. I.).

Zenovia Zosim Chiriac; 60 ani; țărăncă; nu știe carte: « ...apăi zice să ținem pi nou. nu vreau să țin. Nu mă dau măcar să mă ucidă. Să iee cuțitul și să mă taie, dar pi nou nu mă dau. Eu pi obiceiul meu îl țin. Pi ce am apucat pi aia țin. Țin legea creștinească » (A. G.).

(2) Vasile Băncilă: Reforma calendarului; « Ideea Europeană », 1924.

Aceasta ne-o confirmă înseși faptele (1).

În fața unei astfel de concepții înțelegem că oamenii aceștia nu pot să cedeze dispozițiilor omenești, chiar dacă acestea ar veni dela «stăpânire». Dumnezeu este mai mare peste noi toți și deci stăpânirea trebuie să meargă după legea lui Dumnezeu și nu Dumnezeu după legea omenească (2).

Nepăstrarea legii lui Dumnezeu, așa cum s'a făcut cu reforma calendarului, este văzută ca un mare păcat cu foarte rele consecințe asupra oamenilor (3).

Ceeace pentru săteanul cornovean pare ca și venit prin seceta din vara anului acesta (4).

Pentru alții, serbarea pe stil nou are drept consecință chiar pierderea calității de creștin (5).

Pentru aceste motive săteanul cornovean tradiționalist nu poate admite schimbarea zilelor de sărbătoare, din locul lor, așa cum a apucat el să le serbeze. El nu poate admite numai faptul serbării, indiferent de timp, căci printr'un un proces sufletește interesant, pentru el *sărbătoarea nu este numai preamărirea unui sfânt creștin, ci este însuș timpul material, ziua fixă din an.*

Această fixare definitivă a sărbătorilor este justificată prin ritmul vieții cosmice, prin perfecta suprapunere între calendar și fenomenele naturii. Există variate fenomene cosmice pe anotimpuri care sunt deplin legate de anumite zile din calendar. Infrunzirea copacilor, venirea pasărilor, apariția florilor, coptul fructelor sunt din aceste fenomene care apar la date fixe, care evidențiază un ritm cosmic. Schimbându-se calendarul cu 13 zile mai de vreme, ele nu mai corespund zilelor cu care sătenii erau obișnuiți să corespundă. Prin aceste fapte neschimbătoare, cornovenii justifică falsitatea noului calendar (6).

(1) Achilina Ungureanu: «Noi zicem: Lasă călindaru să meargă așa, lasă judecățile să meargă așa, dar zilele să hie cum le-o lăsat Domnul nostru Hristos» sau «Eu în Sfânta Cruce cred, în Evanghelie cred, da' în stea, nu. Cum să credem noi în legea diavolească (stilul nou) și nu într'a lui Hristos?» (O. I.).

(2) Gheorghe Tipa; 49 ani; știe carte; «dacă n'ar hi legea creștină între noi, apăi ne-am mânca. Pe cât ni temem de poliție, da' mai tare de Dumnezeu». (O. I.).

(3) Achilina Ungureanu: «că vezi Dumnezeu o lăsat legea cea veche și sfinții și noi om ține așa cum o lăsat Dumnezeu. De când sărbătorim noi sărbătorile aistea pi nou, apăi Dumnezeu nu ne mai dă, că nu ne pocăim. Dar Dumnezeu trebuie să ne dea toate pedepsele că noi prea păcătuim». (O. I.).

(4) Andreiu Badiu; 73 ani; știe carte: «de amă oamenii s'o stricat (de când cu stilu nou) și Dumnezeu s'o întors cu dosu și nu mai dă ploaie... ne arde... Înainte grâu era totu 'n schic». (O. I.).

(5) Achilina Ungureanu: «iaca la mănăstirea Răciula stareța ține pi nou, da călugărițele țin pi vechi, că o venit scrisoare dela Ierusalim și acolo spune că ăl de ține pe nou, apoi trebuie să se boteze iară». (O. I.).

(6) Manolache Dodonă; 63 ani; nu știe carte; cioban: «Stilu' vechi e ăl bun; pomii tot pi vechi infrunzesc și înfloresc și pi nou nu vre; cucu cântă pi vechi, da pi nou nu s'aude». (E. B.).
Nastasia Ganea: «o fost Sf. Ilie (stil nou) și merlele nu-s coapte, da pe-al nost o să hie». (E. B.).

Theodor Șapteboi; 54 ani; nu știe carte: «seamnă orz la Blagoveștenie pi nou, și îi vide că n'ai să mănci pine, că timpu merge tot pi vechi. Iaca măne-i Sf. Ilie, da-i mânca d-ta popușoi copt? Da nici harbuji nă-i vide la biserică». (O. I.).

De ce? Calendarul, sau mai precis, anumite zile din an, nu pot fi despărțite de anumite fenomene naturale pentru că, înseși aceste fenomene, ca totul ce se întâmplă în univers, sunt supuse voinței lui D-zeu și apar acolo în ziua fixată tot de voința divină (1).

Însă chiar dacă oamenii au schimbat calendarul, nu înseamnă că zilele s'au schimbat de cum erau înainte. « A schimba sărbătorile, este (pentru sătean) o imposibilitate logică: cum să le schimbi când ele rămân tot acolo unde au fost, de vreme ce ele există obiectiv și nu în conveniența noastră » (2).

Din materialul cules la teren, reiese că săteanul cornovean în ceeace privește socoteala timpului, face o continuă raportare a-nouilor date calendaristice, la cele vechi. Numai astfel se orientează el în timp. Datele vechiului calendar apar în Cornova ca fundamentale și în raport cu ele, toate datele noului calendar par anormale, false. Vedem dar, cum, pentru majoritatea sătenilor, *calendarul nu este nici prin funcțiunea lui ceva convențional, ci este punctul de reper al întregii ființe spirituale și materiale*. Deaceea schimbarea calendarului a însemnat sdruncinarea până în adâncimi a vieții lor.

8. După cum am mai spus, satul Cornova pe lângă această categorie de oameni, cu o concepție religioasă a lumii și cari au respect desăvârșit față de tradiție, are un grup de oameni cu o concepție pozitivistă a lumii, în cari cultul față de trecut aproape că nu mai există și faptul de inovație în viața lor, este precumpănitor. În timp ce ceilalți trăesc numai cu și prin « moștenirea din bune » și refuză orice inovație, acești din urmă trăesc într-o *atitudine orientată continuu spre viitor* și refuză a se mai preocupa de trecut. Ei au o totală încredere în creațiile omenești și în schimbările spre bine ce se pot realiza prin mintea omenească; ei au o mentalitate progresistă (3).

Andrei Scifos: « Toate șelea sunt mai cu dreptate pe stilu vechi. Uite noi avem o sărbătoare Blagovește și pe stilu nou nu cântă cucu, da pe stilu vechi cucu cântă. D'amă de unde știe cucu de cântă pi vechi? Al doilea, el cântă, cucu până la Sânzenii. Sânzenii nou trece și el tăt cântă, da cum vine Sânzenii pă vechi el nu mai cântă mai mult. Și cucu aiesta e o pasăre și n'o învățat la școală și vezi ea înțelege; se vede că-i dă înțelegere Dumnezeu. Vezi, tăt să potrivește mai bine pă ăl vechi, da noi îl ținem și pe nou; că ce să-i faci:

vrai nu vrai,
înhamă și hai

Pământu merge tăt pi vechi. Când e întâiu Mart pă nou nu samănă nimeni; când e întâiu Mart pe vechi, e tomna bine. Crângu cerului merge așa că pământu rodește tot pe vechi. Iacă dacă o trecut Sfintii pă nou, nu vin nici cocoarele nici cocostârcii, da pă vechi vin.

— Da Paștele în ziua de ziua Crucii se poate face? Atunci e jumătate di postu mare și atunci nici pește nu se mănâncă d'apoi carne. Și așa s'a făcut amă trei ani. Noi le am serbat pă aista, da de mâncat carne n'am mâncat. Apoi am făcut și pă al doilea Paști. Păi asta s'o mai pomenit? » (I. I.).

(1) Manolache Dodonă: « cucu la Blagoveșteni cântă întâi în poarta raiului și apoi cîntă la noi. Dala noi nu cântă cucu pân' ce nu cîntă cucu cerului. Așa am auzit și noi din bune ». (E. B.).

(2) Vasile Băncilă: articolul citat.

(3) Ion Roșca; 60 ani; nu știe carte; întebat de unde știe meșteșugurile sale, răspunde: « ...nu dela bune. Bunei ce știau? Tăt ca și mine... da ieu tăt mai bine știu ca buneii. Ce

Unii dintre aceștia, sunt remarcabili tehnicieni (1).

Dar nu sunt tehnicieni din rutină sau dintr'o deprindere materială, ci mai întotdeauna acești săteni încearcă să prindă și să stabilească raporturi între lucruri și forțe. Au chiar conștiința de oameni superiori ca posibilitate de creație (2).

Sistemul solar, fizica pământului, lumea organică și-au găsit întotdeauna interpretări în rândul acestora și, chiar dacă explicările lor sunt false în raport cu datele științei moderne, în totdeauna ele sunt făcute pe cale pozitivă (3).

Pentru acest cerc de «pozitiviști» problema calendarului nu este ceva vital ca pentru restul satului. Increderea în puterile de creație ale omului, mentalitatea lor progresistă, fac accesibilă orice schimbare și deci și aceea a calendarului, care pentru ei, prin îndrăselile lor științifice, eră chiar o necesitate. *Având o concepție astronomică a calendarului, ei, nu numai că admit această reformă, dar o și critică cu argumente pozitive.* Reforma eră în adevăr necesară, dar nu așa cum a fost realizată; după socotelile lor astronomice, anul nu poate fi împărțit în 12 luni, ci în 13. Argumentările pentru această teorie nu au lipsit (4).

Aceștia sunt săteni cari au primit cu seninătate reforma calendarului; ei sunt aceia cari au făcut propagandă pentru noul stil, în deosebi prin ei reforma calendarului a fost mai accesibilă satului. Grupul «pozitiviștilor» a fost favorabil și chiar a luptat pentru noul stil, pentru că în cazul lor această reformă nu constituia un pericol pentru atitudinea lor de viață, pentru echilibrul lor moral.

știau ei? Știau că are o zi și apoi șadeau atât anu' alta nu știau. De-amu și dă lucrat trebuie să ști mai bine ca atunci. Acu trebuie să lucrezi dă zece ori ca să fie ca odat' atunci; una că erau și ei mai puțin și nu le trebuia atâta, da și pământu' era atunci mai roditor. Da ca să știe ei din ce-i făcută făptura... nu-i vorbă dă asta... noi atât mai bine știm ca ei. Da ai după noi și mai bine o să știe. (I. I.).

(1) Fapt ce va fi arătat de către d-l Ion Samarineanu în Studiul din Monografia Sociologică a satului Cornova.

(2) Ion Roșca; 60 ani; nu știe carte: «io aș fi știut multe, aș fi fost Edimson — ăla a fost cel mai învățat om din lume. Dacă învățam de copchil... de-amu nu mai văd... (I. I.).

(3) Ștefan Strătan; 65 ani; nu știe carte; pădurar: «Tăte să'nvărtesc. Iele în locu' lor stă numa că să'nvărtesc. Și soarele și luna și stelele, tăte să'nvărtesc, numa p' loc șad. Zăc unii că merge soarele p' sub pământ. Eh, asta-i numa așa o vorbă. Zăc și ei. Da soarele stă în loc, doar să'nvărtește și pământul când să'nvărtește, cea parte ie întunecată care nu-i în spre soare, da cân' ajunge iar partea aia aici către soare, iar ie lumină. De-amu Pământu' merge așa, dela stânga la dreapta treisprezece lumini și cân' a ajuns de s'a'mplinit la treisprezece lumini, să saltă o leacă înspre asfințit. Peste un an iar saltă atât înspre asfințit. S'apăi atât așa până la trei sute dă ani. De-amu la trei sute dă ani iar saltă 'napoi și merge atât așa până s'o opri pământu' și atunci s'o isprăvi și lumea. (I. I.).

Gheorghe Vitu; 50 ani; știe carte: «Tăt aeru' învârte pământu' împrejurul soarelui. Pământul se învărtește da în cap... pe sub pământ trece soarele, că dacă ar trece pe pământ l-am vide. La miezu' nopții ie un bultuc dă pământ pe care soarele nu-l vede, nici ca cum lumină ie acolo, numa puțină. Da pământu-i iel luminos, și luna primește lumina dela pământ ca o sticlă neagră, care luminează când îi dai lumină cu o lampă». (O. I.).

(4) Ion Roșca: «Nici aista calendar nu-i bun, că trebuie îndreptat să avem 13 luni. Da să chiamă că tot rămânem în urmă și trebuie îndreptat. Până acum de 7 ori o fost îndreptat. Norodul aista crede că vremea merge după vechi. Apăi vezi matali, cālindarul nu merge odată cu vremea, iel merge mai încet, și așa o rămas în urmă 13 zile. Oamenii aceștia învățați o tăiet aste 13 zile. Da se chiamă că numa din urmă se dă înapoi. (O. I.).

Dar nu numai acest grup, are o atitudine favorabilă față de reformă, ci și alte categorii dintre cei credincioși. Astfel sunt aceia cari din marea teamă ce le-a provocat-o o eventuală despărțire de biserică, au acceptat noua situație (1).

Alții au mers după noul calendar, din marea încredere ce au avut-o în preotul lor (2).

Acești oameni, deși plini de credință și nu prea mult depărtați ca mentalitate de cei fanatici, prin influențele suferite în deosebi de fenomenul urbanizării, sunt mai toleranți față de schimbări, față de « noutăți », pe care le primesc mai mult la limitele exterioare ale vieții lor. Intre aceștia și tradiționaliștii fanatici, nu rare ori a fost vrajbă pe chestiunea calendarului.

O categorie interesantă sunt aceia cari au o atitudine mediatore între cele două tabere învrăjbite pe chestiunea calendarului. Aceștia acceptă amândouă stilurile, dar nu dintr'o convingere interioară, ci mai mult din motive externe impuse de forța împrejurărilor în care trăiesc (3).

Aceștia de fapt sunt oamenii cari nu au propriu zis o atitudine în ceea ce privește reforma calendarului; numărul lor este însă foarte redus.

Interesanți pentru noi, după cum am dovedit în expunerea făcută, sunt cele două categorii bine definite, a tradiționaliștilor și progresiștilor; aceștia au o concepție precisă despre calendar, de unde și atitudinea lor nu mai puțin precisă.

IV

CONSIDERAȚII GENERALE

9. Înainte de a se aplica reforma calendarului în ținuturile românești s'a crezut că această trecere cu 13 zile mai de vreme în mersul timpului, va fi primită cu ușurință în toate păturile sociale. După ce s'a aplicat reforma s'a putut observa că această trecere nu s'a realizat cu ușurință, cum se spera, și anume acolo unde era mai necesar, adică la sate. Faptul rezistenței în fața acestei reforme, cu toate consecințele rele pentru biserică și colectivitatea românească, au fost privite ca trecătoare de cei ce au decis reforma. Consecințele acestei reforme care s'a dovedit a fi un puternic ferment de disoluție a satului românesc: revolta sătenilor și deseori nesupunerea preoților, sdruncinarea echilibrului de viață a satului, au fost considerate ca ceva lipsit de mare importanță. Faptele nu s'au dovedit așa.

(1) Zenovia Roșca; 26 ani analfabetă: « Este o vorbă că dacă nu te duci la biserică fugi de lege. (O. I.).

G. Popescu; 63 ani; analfabet: « Azi ie sărbătoare și pentru unii și pentru alții. Eu țin cu stilu' nou, că dacă nu țin cu Biserica, unde mă hodinesc? (A. G.).

(2) Teodor Popa; 69 ani; nu știe carte: « Pe popă îl ocărăsc tăți pentru că zice că iel o schimbat calendarul. Eu merg după popă, mă dau după iel, dacă mă va vinde el... da' nu mă vinde... că iel va da seama ». (Nicolae Popescu).

(3) Maria Vascan: serbează și pe stilul vechi și pe cel nou: « Ca să ținem și cum trebuie și să nu scribghim nici bătrânii ». (H. H. Stahl).

Analizând structura vieții spirituale a satului Cornova, am văzut care a fost motivul acestui conflict, care a fost cauza existenței unei probleme a calendarului, în această unitate socială. După ce am analizat și definit ce înseamnă « calendar » în viața satească cornoveană, ne dăm seama mai bine de stările de fapt care au decurs din aplicarea reformei. Faptele expuse la început au căpătat motivarea lor prin definirea acestui fenomen al calendarului în viața spirituală a satului. Astfel problema a căpătat lumină și înțelegerea noastră e mai deplină. Monografiile sociologice asupra satului românesc se dovedesc astfel tot mai rodnice.
